

RN 104a

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
Trg francoske revolucije 7
61000 LJUBLJANA

NASELBINSKA STRUKTURA TER RAZVOJ STEVILA PREBIVALSTVA IN
HIS NA DVOJEZICNEM OBMOČJU AVSTRIJSKE KOROŠKE V OBDOBJU
1869 - 1981

Letno poročilo za leto 1990

URP RP - Nacionalno vprašanje, mednacionalni odnosi,
izseljeništvo C 5 - 0602 - 506 - 90

Nosilec naloge : Jernej Zupančič

15 strani
6 kart
2 prilogi (poseben zvezek)

VSEBINA

1. Uvod	2
2. Viri	3
3. Naselbinska struktura	4
4. Razvoj števila prebivalstva	6
5. Razvoj števila hiš	11
6. Povzetek	14
7. Literatura	15

PRILOGA (2 obsežnejši tabeli v posebnem zvezku)

1. UVOD

Delo predstavlja prvo fazo magistrskega dela z (delovnim) naslovom "Funkcija slovenske manjšine v socialnogeografski preobrazbi avstrijske Koroške". Po tematski in po organizacijski plati je to delo osnova, na katero se bodo pozneje navezale druge ugotovitve: nacionalna oz. jezikovna struktura ter njeno časovno in prostorsko spreminjanje; socialna struktura; delovanje gospodarskih in kulturnih institucij manjšine; manjšinsko šolstvo ipd. Gre torej za seznanjanje z demografskimi in posredno še gospodarskimi značilnostmi poselitvenega prostora slovenske manjšine na Koroškem. Pogoji asimilacije, ki so jim izpostavljeni koroški Slovenci, so namreč v tesni zvezi prav z demografskimi in gospodarskimi razmerami.

Cilji dela so :

- ugotoviti naselbinsko strukturo obravnavanega območja (število, velikost ter razporeditev naselij
- proučiti razvoj števila prebivalstva
- proučiti razvoj števila hiš

Omejitev proučevanega območja se navezuje na uradno območje dvojezičnega šolstva na južnem Koroškem (povzeto po knjigi Slovenci na Koroškem).

2. VIRI

Raziskava razvoja števila hiš in prebivalstva je grajena na obsežnih statističnih analizah. Podatki so zajeti v Repretorijih za Koroško (Ortsrepretorien für Kaernten) za leta 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910; podatkov avstrijske medvojne statistike za leto 1934 ter podatkov Avstrijskega statističnega urada (Oesterreichisches Statistisches Zentralamt) za leta 1951, 1961, 1971 in 1981. Podatki o številu prebivalstva in hiš so zbrani po naseljih ter po občinah. Žal pa so se meje občin od popisa do popisa spreminjale, zato je neposreden pregled, primerjava ter ugotavljanje razvoja števila hiš ter prebivalstva na tej osnovi nemogoč oziroma nesmiseln. Podatke je bilo potrebno urediti po naseljih kot osnovnih statističnih enotah. Poleg tega so bila mnoga naselja razdeljena na več občin, zato je bilo združevanje nujno tudi zaradi tega. Precej težav so povzročala tudi pogosta preimenovanja krajevnih imen.

Leta 1981 je Avstrijski državni statistični urad izdal publikacijo z revidiranimi podatki o številu prebivalstva po občinah za vso dobo nazaj (od 1869). Ta vir vsebuje tudi podatke o naravnem prirastku ter o migracijskem saldu. Škoda le, da so občine tako velike (po upravni reformi iz leta 1972), da marsikje zakrijejo lokalne razlike.

V elaboratu so podatki prikazani :

- za razvoj prebivalstva v obdobju 1869 - 1981 ter migracijskem saldu po občinah (občinska razdelitev iz leta 1972)
- za razvoj hiš ter števila prebivalstva po naseljih v obdobju 1869 - 1981 so podatki urejeni po naseljih ter po prostorskih enotah, ki približno ustrezajo nekdanjim občinam. Posebej je treba poudariti, da to niso občine, temveč le pomožne prostorske enote, v katere so vključena že združena naselja.

Zaradi teh slabost osnovnega gradiva je bilo potrebno podatke urediti tako in ne drugače. Napake, pomanjkljivosti in netočnosti, ki se občasno pojavljajo, izvirajo predvsem od - tod.

Statistično gradivo, omenjeno v tem poglavju, pozneje v tekstu ni citirano.

3. NASELBINSKA STRUKTURA

Dvojezično območje na južnem Koroškem obsega okrog 2300 km² (kar predstavlja 24 % od celotne Koroške) in je imelo leta 1981 okrog 125000 prebivalcev (ali 23 % od deželne populacije), ki živijo okrog 850 naselij (približne številke so navedene zaradi že omenjenih slabosti osnovnega gradiva.

Naselja so glede na število prebivalcev iz leta 1981 razdeljena na pet velikostnih kategorij. Ker pa so podatki za nekatera naselja pomanjkljivi in torej ni bilo mogoče določiti velikostne kategorije, so navedena posebej (tabela 1.).

Gre za pretežno drobnonaselbinsko strukturo, saj ima 76 % naselij manj kot 200 prebivalcev. Od tega jih ima pod 50 prebivalcev 248 (29 %), od 50 - 99 187 (21.8 %) ter med 100 - 199 prebivalci 216 (25.2 %). Dobra desetina (109 ali 12.7 %) je srednje velikih (200 - 499 prebivalcev) in le 33 (3.9 %) jih ima nad 500 prebivalcev. Za 63 naselij (7.4 %) ni bilo mogoče določiti kategorije.

Taka struktura je odraz naravnih razmer, poteka kolonizacije, prometne lege ter novejšega razvoja industrije, turizma ter različnih terciarnih dejavnosti. Večina naselij je nastala v agrarni dobi, zato se je velikost in oblika kar najbolj prilagodila obsegu in razporeditvi za kmetijstvo primernih zemljišč. Razumljivo, da so na precej razgibanem površju nastala številna majhna naselja, zaselki in samotne kmetije.

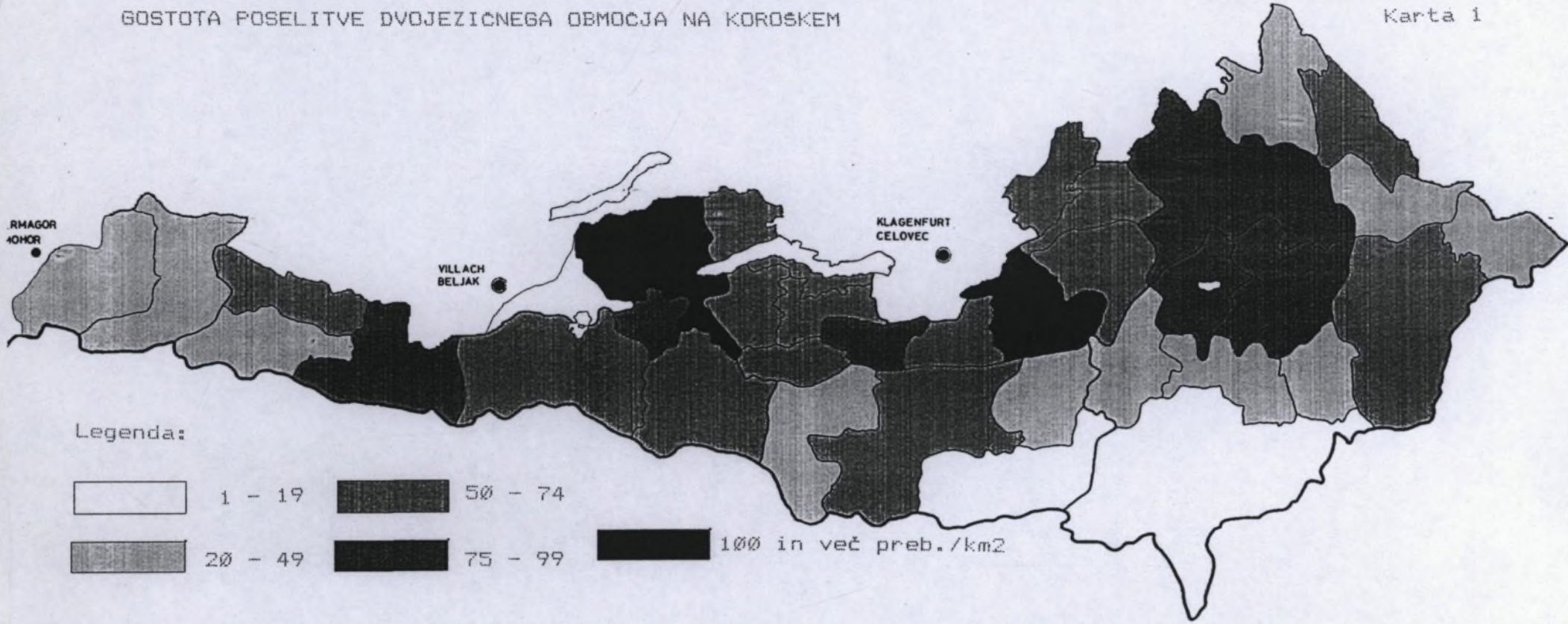
V Karavankah prevladujejo zaselki in samotne kmetije in le v dolinah so se razvila tudi večja strnjena naselja. Nekatera naselja so sicer precej velika, toda razbita v zaselke in samotne kmetije (Slovenj Plajberk, Sele). Na Strojni so izključno samotna kmetije ter posamezni zaselki, prav tako tudi na Svinji. Na Zilji, Rožu ter Podjuni so poleg manjših dobro zastopane tudi srednje velika ter večja strnjena naselja. Na Gurah prevladujejo manjše gručaste vasi ter

posameznimi zaselki. Ob Vrbskem jezeru ter v območju med Velikovcem in Celovcem so v glavnem večja ter srednje velika naselja, v hribovitem zaledju med Velikovcem in Labotsko dolino pa prevladujejo manjše gručasta in razložena naselja.

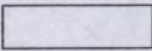

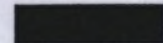
Gostota poselitve je nekako nižja do srednja , saj znaša v povprečju 54 preb./ km². Gostota je višja ob Vrbskem jezeru ter v suburbani coni Celovca in Beljaka . Le v občinah Zrelec, Vernbrg ter Ruda gostota preseče 100 preb/ Km². Gostoto poselitve prikazuje karta 1.

GOSTOTA POSELITVE DVOJEZIČNEGA OBMOČJA NA KOROŠKEM

Karta 1

Legenda:

	1 - 19		50 - 74		
	20 - 49		75 - 99		100 in več preb./km ²

4. RAZVOJ STEVILA PREBIVALSTVA

Gibanje števila prebivalstva je tesno povezano z naselbinsko strukturo. Proučevano območje je tipičen primer pravila, da prebivalstvo v večjih naseljih narašča in v manjših nazaduje (tabela 1). Pri tem pomeni prva kategorija (indeks 90.0 ali manj) močno nazadovanje, druga (indeks 90.1 - 98.0) rahlo nazadovanje, tretja (indeks 98.1 - 102.0) stagnacijo, četrta (indeks 102.1 - 110.0) rahlo naraščanje in peta (indeks 110.1 in več) pa močno naraščanje.

V obdobju 1951 - 1981 je skoraj 70 % malih naselij (pod 50 preb.) izrazito nazadovala, močneje pa je naraščalo le 13.7 % teh naselij. Od naselij s 50 - 99 prebivalcev jih je močno nazadovalo 39 %, močneje naraslo pa 32 %. Naselja med 100 in 200 prebivalci so nazadovala v 27.8 % primerih, močno pa jih je naraslo 52.3 %. Srednjevelika naselja kažejo mnogo ugodnejšo dinamiko, saj jih je nazadovalo 22 %, povečalo pa se jih je 60.6 %. Večja naselja (z nad 500 prebivalci) pa so se večinoma močno povečala, saj jih 81.8 % beleži močan porast.

Število prebivalstva proučevanega območja je od 1869 postopoma naraščalo do leta 1890, nato pa je nekoliko nazadovalo oz nihal med posameznimi popisi. Nihanje je verjetno posledica vojne ter izseljevanja v času krize. 1934 je preseglo nivo iz leta 1890, nato pa je do 1981 stalno naraščalo. Podoben trend kaže celotna dežela Koroška.

Sprva tj. do 1910 ali do 1934 razlike v demografski rasti niso bile posebno velike. Prebivalstvo je skoraj povsod postopoma naraščalo (glej tab. 1 in 2. v prilogi): Pregled povojnega obdobja kaže na oblikovanje izrazitih con (glej karto 2). Prišlo je torej do izrazite regionalne diferenciacije. Tak trend velja tudi za prebivalstveni razvoj vzadnjem desetletju (1971 - 1981) (glej karto 3).

Število prebivalstva je nazadovalo v Ziljski dolini, v Karavankah ter na Svinji. Gre torej za gorata in hribovita območja z redkejšo in razpršeno poselitvijo ter večinoma slabšo prometno dostopnostjo. Del Ziljske doline (Čajna/Noetsch, Brdo/Egg) ter Bistrica v Rožu izkazujejo stagnacijo. Rahlo naraščanje kaže vzhodni del Podjune ter ponekod v Rožu.

tab.1

Gibanje števila prebivalstva po naseljih v obdobju 1951 - 1990
glede na velikost naselja (iz l. 1981)

velikost naselja	močno nazad.	rahlo nazad	stagn.	rahlo rast.	močno rast	skupaj
	: pod	90.1-	98.1-	102.1-	110.1	
	: 90.0	98.0	102.0	110.0	inveč	
do 49 preb	172 69.4%	12 4.8%	12 4.8%	18 7.3%	34 13.7%	248
50 - 99 preb	73 39.0%	29 15.5%	9 4.8%	16 8.6%	60 32.1%	187
100- 199 preb	60 27.8%	12 5.6%	10 4.6%	21 9.7%	113 52.3%	216
200- 499 preb	24 22.0%	8 7.3%	3 2.8%	8 7.3%	66 60.6%	109
500 in več		3 9.1%		3 9.1%	27 81.8%	33
skupaj	329	64	34	66	300	793
63 naselij, za katere so podatki pomanjkljivi						
skupaj 856 naselij						

VIR: Repretoriji za Koroško, 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1934
Wien
-Ortsverzeichnis von Kaernten, 1951, 1961, 1971, 1981
O.S.Z.A, Wien

Večji del Roža, severni del Podjune, Gure ter območje med Celovcem in Velikovcem pa je cona izrazite koncentracije prebivalstva. Gre torej za nižje, prometno dobro povezane in z infrastrukturo dobro opremljene predele. V Rožu, okrog Dobrle vasi ter Velikovca je k temu pripomogla izgradnja manjših industrijskih obratov ter promet. Na ta način se je zaposlil del delovne sile, del pa v mestih, kamor se dnevno vozi na delo. Zato je to tudi cona intenzivnih dnevnih migracij (Paschinger, 1979, 396)

Daleč najintenzivnejšo koncentracijo pa kaže območje med Celovcem in Beljakom, ki vključuje tudi Vrbsko jezero ter Gure. Prav zaradi kombinacije turističnega razvoja ter očitno močne suburbanizacije rast števila prebivalstva tolikšna (npr. občina Žrelec ima indeks 196.5, Hodiše 143.5, Kotmara vas 146.4, Žihpolje 155 ipd.). Paschinger navaja, da je osrednji del Celovške kotline, ki zajema tudi suburbani coni obeh mest, v vsej Koroški najbolj dinamičen, zato narašča hitreje kot mesta. Ker se na podeželje preseljujejo predvsem Nemci, ima to tudi določen germanizacijski učinek (Flaschberger, 1977, 51).

Na koncentracijo prebivalstva kaže tudi migracijska dinamika (karta 4). Migracijski saldo je bil za obdobje 1971 - 1981 pozitiven v občinah Vernberk, Škofiče, Hodiše, Kotmara vas, Žihpolje, Žrelec, Pokrče ter Magdalenska gora, torej v že omenjeni turistični ter suburbani coni. Izenačen je bil v Srednjem in Spodnjem Rožu ter večjem delu Podjune. Povsod drugod je bil negativen.

Turizem pa je imel ponekod tudi povsem nasprotno učinke, kot npr. v občini Otok (Ma. Woerth). Število prebivalstva je v obdobju 1951 - 1981 močno nazadovalo (indeks razvoja 84.4) negativen pa je tudi selitveni saldo. Podobno je bilo na severni strani Vrbskega jezera (občini Kriva vrba, Poreče) Zaradi turističnega razvoja so se močno povečale cene zemljišč, kar je prisililo nekatere k odselitvi (Paschinger, o.c.).

Tab. 3

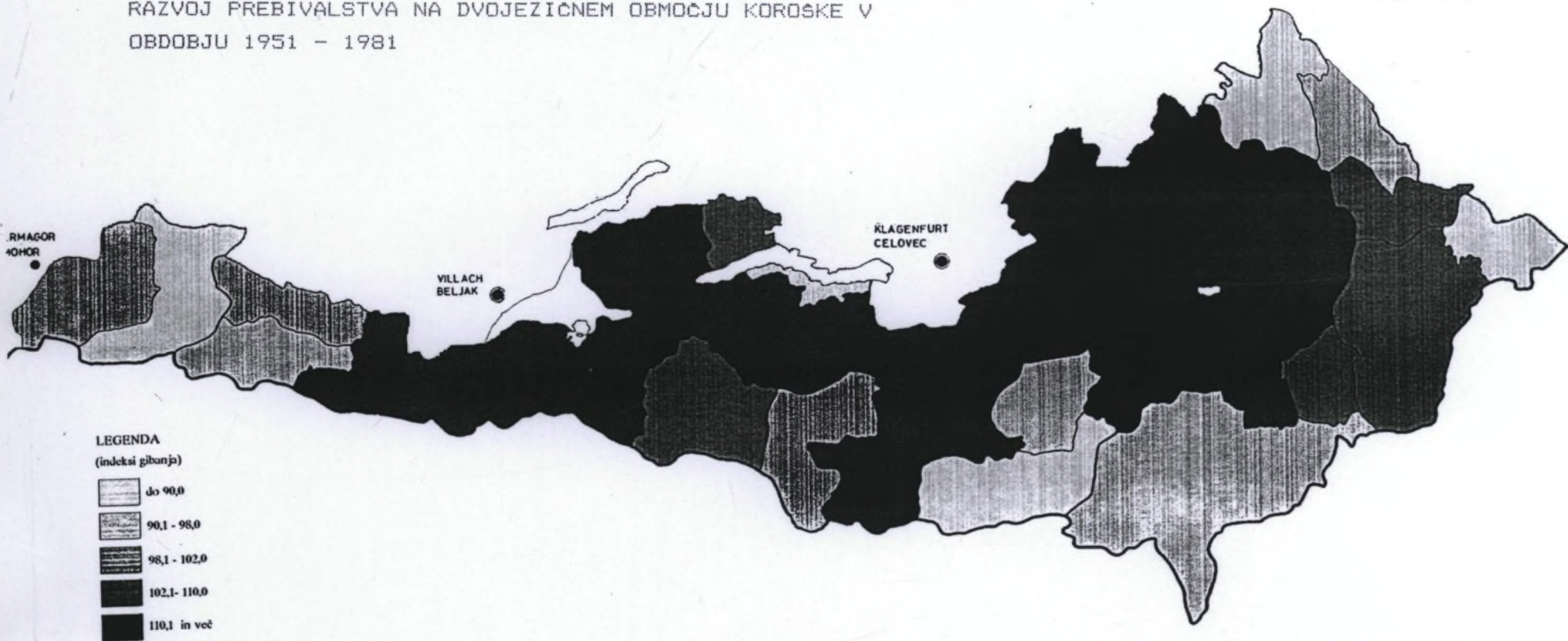
GOSTOTA POSELITVE TER RAST PREBIVALSTVA GLEDE NA NARAVNI
PRIRASTEK IN MIGRACIJSKI SALDO V OBDOBJU 1971 - 1981

obcina	obcina	povr km ²	visina m	gostota	ind.1981 1971	indeks naravno	indeks migracije
Hermagor	Smohor	204.31	598	35	97.8	102.5	95.3
StStefan	SvStefan	66.24	725	29	95.8	99.9	95.9
Ebental	Zrelec	54.99	429	103	23.9	106.8	117.1
Feistritz	Bistrica	71.76	490	35	0.0	101.4	98.6
Ferlach	Borovlje	117.14	466	65	98.9	99.9	98.0
Grafenstein	Grabstanz	50.35	417	52	97.5	104.4	93.1
Keutschach	Hodise	28.36	538	64	119.6	104.2	115.4
Kdttmansdorf	Kotmaravas	28.17	556	90	107.2	104.4	102.8
Ludmannsdorf	Bilcovs	26.16	565	58	103.4	105.0	98.4
Magdalensberg	Magdalenskagora	42.91	452	60	111.6	104.9	106.7
MariaRain	Zihpolje	25.48	552	62	138.6	104.0	134.7
MariaWrth	Otok	17.39	450	60	95.4	99.2	96.2
Poggersdorf	Pokrce	30.72	465	74	118.3	105.3	112.9
StMargarethen	SvMarjeta	43.98	607	25	97.2	103.3	94.0
Schiefling	Skofjica	28.61	575	70	107.8	104.3	103.4
Techelsberg	Dholica	28.32	681	67	102.3	102.3	0.0
Zell	Sele	75.29	948	11	95.1	102.8	92.3
Arnoldstein	Podkloster	67.29	579	98	97.9	102.1	95.8
Finkenstein	Bekstanz	101.96	550	71	101.3	103.0	97.3
Hohenthurn	Strajavas	46.61	629	33	97.5	103.1	94.4
Ndtsch	Cajna	42.66	564	52	100.7	103.4	97.3
Rosegg	Rozek	19.17	477	79	99.0	103.0	96.1
StJakob	SvJakob	78.71	469	54	98.1	99.7	98.5
Velden	Vrba	52.94	450	140	98.2	100.8	97.5
Vernberg	Vernberk	26.42	590	145	114.5	106.0	108.5
Bleiburg	Pliberk	123.87	479	50	102.2	104.1	98.2
Diex	Djekse	55.45	1152	20	87.2	104.0	83.3
Eberndorf	Dobrlavas	67.67	477	84	107.5	106.3	101.2
Eisenkappel	Zelesnakapla	198.84	555	18	94.2	0.0	94.2
Galizien	Galicija	46.7	437	36	101.3	101.7	99.6
Globasnitz	Globasnica	38.18	541	43	100.6	104.6	96.0
Griffen	Grebini	74.7	484	50	98.1	104.2	93.9
Neuhaus	Suha	36.33	442	35	96.4	96.0	100.4
Ruden	Ruda	42.36	468	39	101.3	105.7	95.6
StKanzian	Skocjan	40.9	443	93	105.3	104.2	101.1
Sittersdorf	Zitaravas	44.97	500	49	99.5	101.7	97.8
Vdlkermarkt	Velikovec	137.07	462	79	102.9	105.6	97.3
suma		2282.98					

Vir : Volkszaehlung 1981. OE. S.Z.A,Wien

RAZVOJ PREBIVALSTVA NA DVOJEZICNEM OBMOČJU KOROŠKE V
OBDOBJU 1951 - 1981

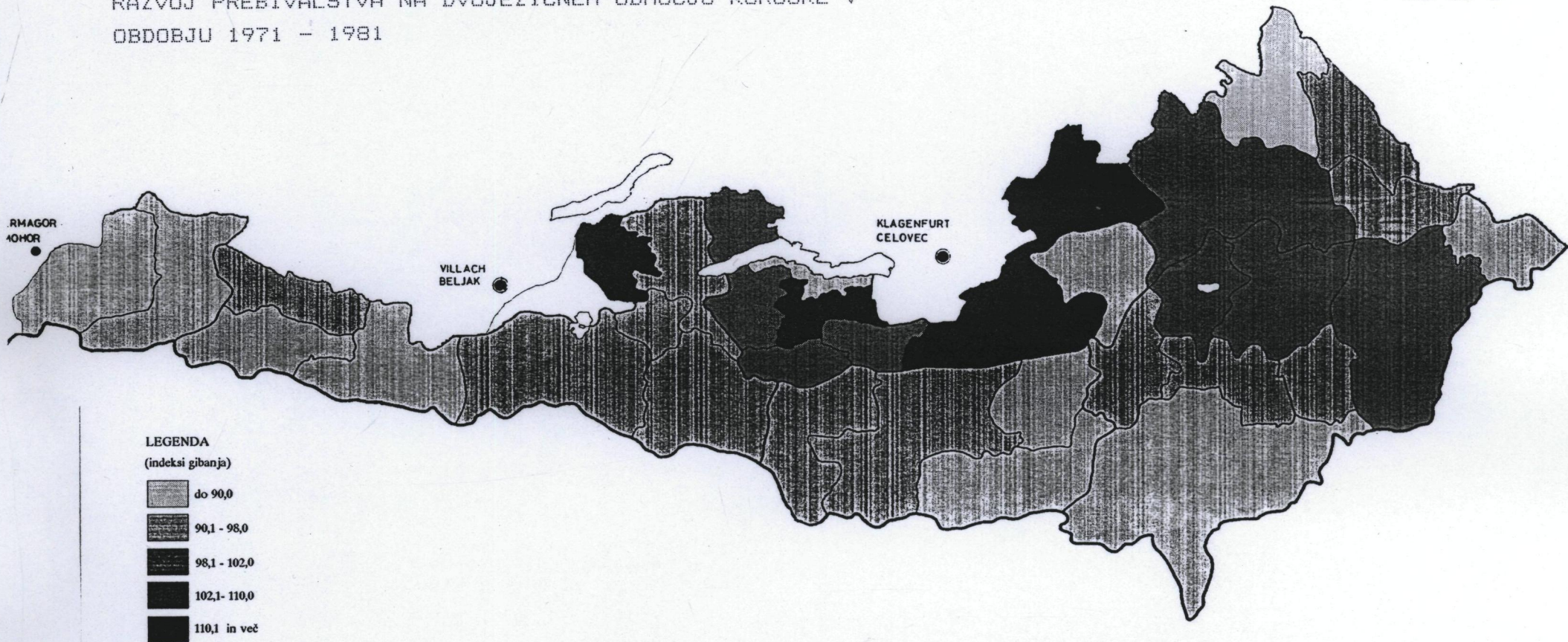
Karta 2

Vir : Volkszählung 1981. OE. S.Z.A, Wien

RAZVOJ PREBIVALSTVA NA DVOJEZIČNEM OBMOČJU KOROSKE V
OBDOBJU 1971 - 1981

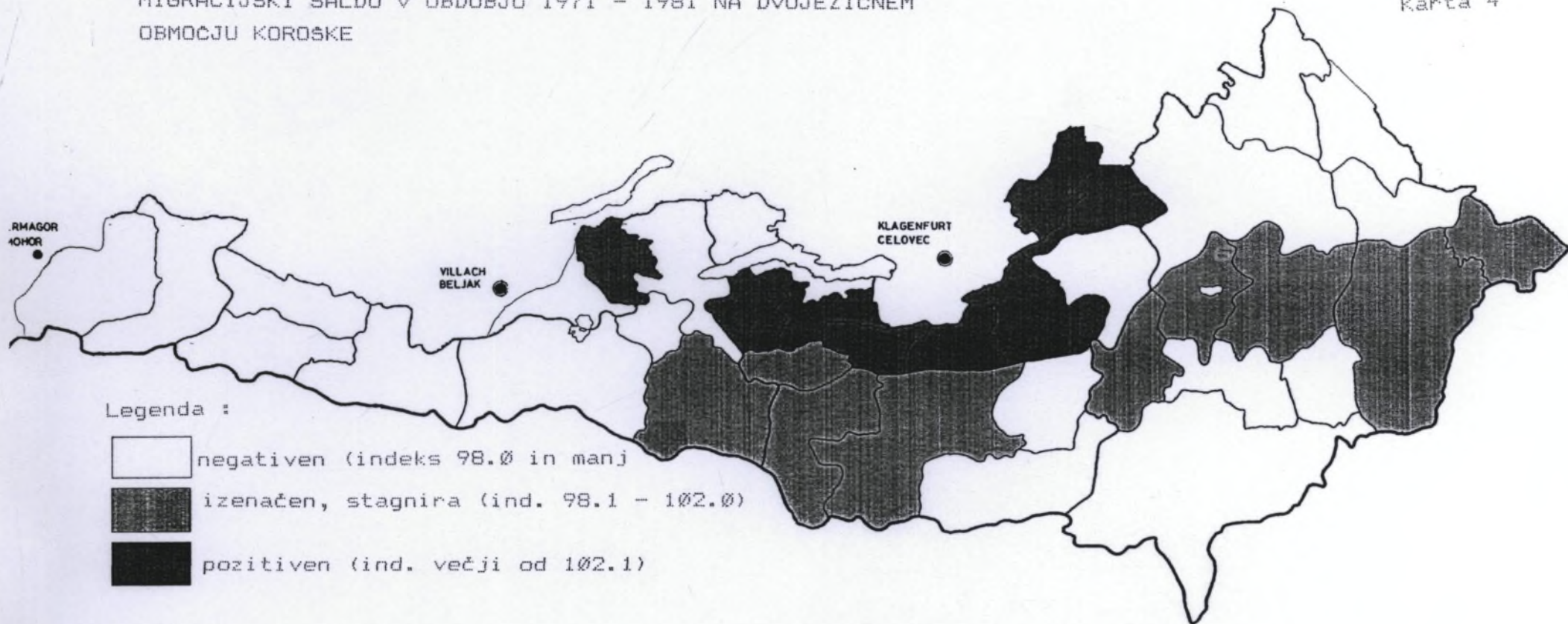
Karta 3

Vir : Volkszählung 1981. OE. S.Z.A,Wien

MIGRACIJSKI SALDO V OBDOBJU 1971 - 1981 NA DVOJEZICNEM
OBMOČJU KOROSKE

Karta 4

Vir : Volkszaehlung 1981. OE. S.Z.A, Wien

5. RAZVOJ ŠTEVILA HIŠ

Hiše so gospodarski in demografski pokazatelj hkrati. Vendar je treba upoštevati razlike med posameznimi območji ter spremembe v številu družinskih članov. Opozoriti velja tudi na samo popisno gradivo. Repretoriji navajajo "hiše", prav tako novejši popisi iz l. 1951, 1961 in 1971. L. 1981 pa je navedenih nekaj kategorij; izbrali smo "numerirane hiše", ker se ta pojem še najbolj pokriva s prejšnjimi.

Kot demografski pokazatelj lahko hišo primerjamo z gospodinjstvi, pri čemer je treba upoštevati zmanjšanje števila družinskih članov. Če je bilo ob koncu prejšnjega stoletja še po 8, 10 ali celo več članov v družini, jih je danes mnogo manj (3 - 5). Izračunane indekse je treba presojati kritično. Če npr. število prebivalstva nekega naselja stagnira (indeks 100), bo število hiš kljub temu naraslo (npr. indeks 130). Ta zamik je vsekakor potrebno upoštevati pri interpretaciji. Hiše in gospodinjstva lahko praktično izenačimo v manjših, gospodarsko manj dinamičnih naseljih.

Spremembe v številu prebivalstva že same po sebi kažejo tudi na gospodarsko dinamiko. Gibanje števila hiš pa jo kaže na posreden (preko prebivalstva) in neposreden način (sama gradbena dejavnost). To se jasno kaže zlasti v turističnih območjih in torej tudi na Koroškem.

Že površen pregled proučevanega območja kaže na veliko gradbeno dinamiko. V obdobju 1869 - 1981 se je število hišveč kot podvojilo (indeks 239), medtem ko je ta indeks znašal v obdobju 1951 - 1981 178. Rast hiš je bila v povojnem obdobju znatno intenzivnejša kot pa v obdobju 1869 - 1910 (indeks 112).

To kaže po eni strani na zmanjšanje števila družinskih članov (s 6.5 na 3.4 na družino), po drugi pa na intenzivnejši razvoj v novejšem času.

Zmanjšanje števila hiš v povojnem obdobju izkazuje le občina Slovenj Plajberg v Karavankah. Poleg tega je še nekaj naselij, ki so prav tako nazadovale (tab 2 v prilogi. V obdobju

1971 - 1981 je nazadoval tudi Velikovec, kar pa se ne zdi realno. Prebivalstvo se je tu namreč znatno povečalo.

Območij s stagnacijo in manjšo rastjo števila hiš ni. Srednje močno rast izkazuje del Ziljske doline, vzhodne Gure (Medgorje in Radiše), del Karavank (Sele in Železna Kapla) ter posamezna naselja na Strojni.

Močno rast (indeks 150 - 200) kažejo prometno ugodna območja, torej Spodnja Zilja (Podklošter), Rož, severni del Podjune ter seveda nekatera naselja ob Vrbskem jezeru (Otok, Dholica, Kostanje).

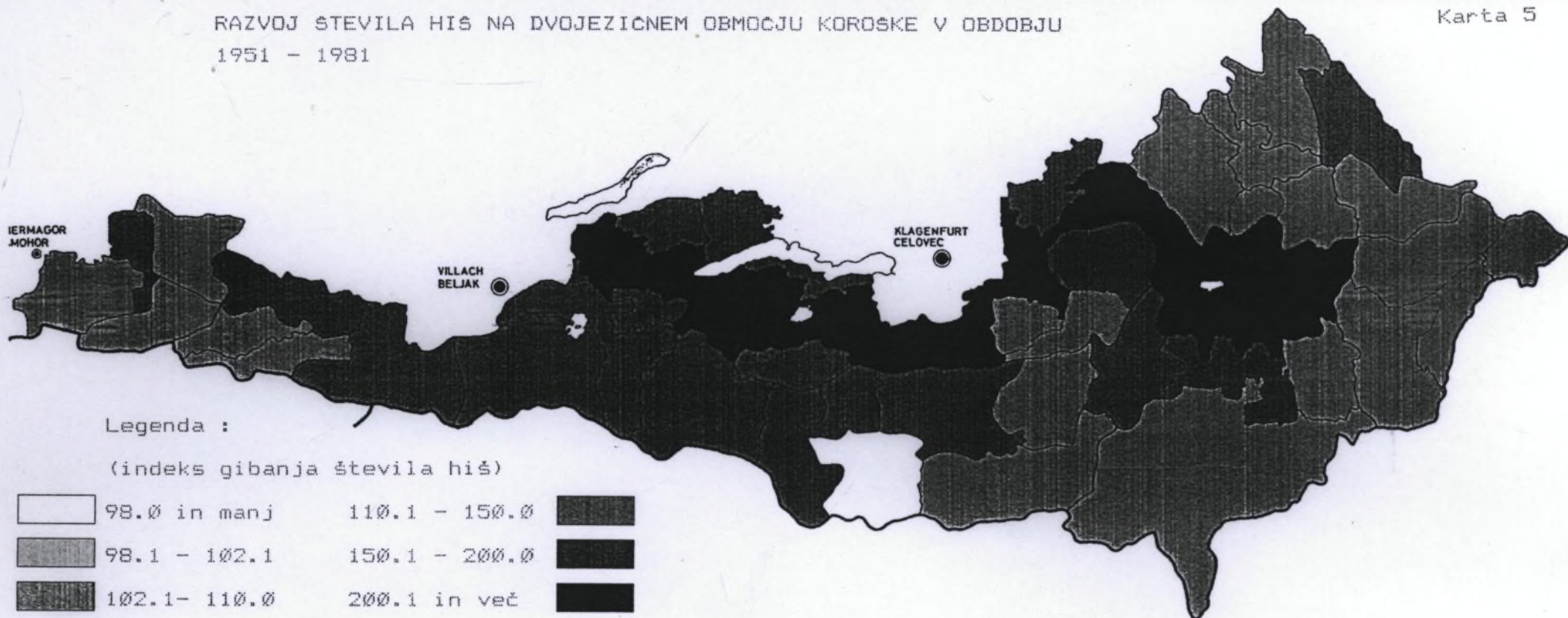
Podobno kot pri prebivalstvu kaže najintenzivnejši razvoj suburbana cona med Celovcem in Beljakom, ki je hkrati kombiniranše z vplivi razvoja turizma. Na gradnjo objektov za nestanovanjske namene kažejo velike razlike me indeksi razvoja hiš ter prebivalstva. Podoben razvoj kaže tudi Škocjan ter Dobrla vas v Podjuni.

Že v prejšnjem poglavju je bilo navedeno, da so lahko učinki turizma tudi povsem nasprotni.

RAZVOJ ŠTEVILA HIŠ NA DVOJEZIČNEM OBMOČJU KOROŠKE V OBDOBJU
1951 - 1981

Karta 5

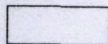

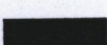
VIR: Repretoriji za Koroško, 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1934
Wien
-Ortsverzeichnis von Kaernten, 1951, 1961, 1971, 1981

RAZVOJ ŠTEVILA HIŠ NA DVOJEZIČNEM OBMOČJU KOROŠKE V OBDOBJU
1971 - 1981

Legenda :

(indeks gibanja števila hiš)

	98.0 in manj	110.1 - 150.0	
	98.1 - 102.1	150.1 - 200.0	
	102.1 - 110.0	200.1 in več	

VIR: Repertoriji za Koroško, 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1934
Wien

-Ortsverzeichnis von Kaernten, 1951, 1961, 1971, 1981
O.S.Z.A. Wien

6. POVZETEK

Dvojezično območje na južnem Koroškem obsega 2300 km², na katerem je leta 1981 živelov okrog 850 naseljih 125000 prebivalcev. Prevladujejo majhna naselja, saj jih ima kar 76 % manj kot 200 prebivalcev. Zlasti v goratih in hribovitih predelih je poselitev zelo razpršena. Gibanje števila prebivalstva je tesno povezano z naselbinsko strukturo. V obdobju 1951 - 1981 so manjša naselja v glavnem nazadovala, v večjih pa je število prebivalstva naraslo. Prebivalstvo celotnega dvojezičnega območja stalno narašča. Med posameznimi deli pa so vendarle znatne razlike. Število prebivalstva nazaduje v Karavankah, delu Zilje ter na Svinji, stagnira v Zilji in ponekod v Rožu, narašča v Rožu ter v Podjuni, močno pa se koncentrira v suburbanih conah med Beljakom in Celovcem, ki je hkrati tudi turistično območje. Prav tu je najbolj živahna tudi gradbena dejavnost in število hiš tu naglo narašča. Ponekod pa je zaradi visoke cene zemljišč prišlo tudi v turističnih območjih do odseljevanja (občina Otok).

7. LITERATURA

1. Flaschenberger L., 1977, Bevoelkerungsentwicklung in Suedkaernten, Raumplanungsgesprach, Wien, 47-52
2. Paschinger H., 1979, Die Bevoelkerungsentwicklung in Kaernten in Zeitraum 1971 - 1976, Innsbruck, 395- 405
3. Die Slovenen in Kaernten, Slovenci na Koroškem, Zveza slovenskih organizacij na Koroškem ter Narodni svet koroških Slovencev. uredila A Malle in M.Erbežnik, Ljubljana
4. Repretoriji za Koroško/ Ortsrepretorien fur Kaernten/ za leta 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1934
5. Ortsverzeichniss von Kaernten, 1951, 1961, 1971, 1981
Oesterreichisches Statistisches Zentralamt, Wien.
6. Volkszaehlung 1981, Wohnbevoelkerung nach Gemeinden (revidierte Erfassung mit der Bevoelkerungsentwicklung seit 1869
Oesterreichisches Statistisches Zentralamt, Wien
7. topografske karte VGI, 1:500000, Beograd, 1960
Oesterreichische karte, 1:500000, 202 - Klagenfurt
201 - Villach